

УДК 316.613.42

Чепурко, Г. (2026). Довіра і конфлікт у структурі соціальної взаємодії: теоретичні підходи та сучасні інтерпретації. *Соціологічні студії*, 1(28), 30–43. <https://doi.org/10.17721/2306-3971-2026-01-23-23>

Довіра і конфлікт у структурі соціальної взаємодії: теоретичні підходи та сучасні інтерпретації

Гульбаршин Чепурко ✉ –

доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник, завідувачка відділу соціальної експертизи, Інститут соціології НАН України

Gulbarshyn Chepurko ✉ –

ScD in Sociology, Head of the Department of Social Expertise, Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: gichepurko@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7540-5174

DOI: 10.17721/2306-3971-2026-01-23-23

Received: January 14, 2026

1st Revision: May 14, 2026

Accepted: June 25, 2026

У статті здійснено аналіз соціальної взаємодії як базового механізму формування довіри та конфлікту в сучасному суспільстві шляхом синтезу конфліктологічного, функціоналістського та інтеракціоністського підходів. Установлено, що соціальна взаємодія виступає первинним соціальним процесом, у межах якого відбувається формування як довіри, що забезпечує кооперацію, передбачуваність та інтеграцію, так і конфлікту, який виконує функції виявлення суперечностей, адаптації та соціальних змін. Запропоновано розглядати довіру як багаторівневий соціальний ресурс, що одночасно функціонує на міжособистісному, груповому та інституційному рівнях; обґрунтовано доцільність розгляду конфлікту не лише як результату структурних суперечностей, а як багатовимірного процесу, що формується під впливом соціальних, психологічних, комунікативних та інституційних чинників; запропоновано інтегративний підхід до аналізу конфлікту, який поєднує макро-, мезо- та мікросоціологічний рівні дослідження та враховує процесуальний характер його розвитку. Наукова новизна дослідження полягає у розробці комплексної теоретичної моделі взаємозв'язку соціальної взаємодії, довіри та конфлікту, відповідно до якої довіра і конфлікт розглядаються як взаємодоповнювальні механізми функціонування та трансформації соціальної системи. Доведено, що в умовах війни довіра виступає стратегічним ресурсом суспільної мобілізації та резильєнтності, тоді як конфлікт може виконувати функції адаптації, реконфігурації соціальних зв'язків і формування нових моделей колективної взаємодії.

Ключові слова: соціальна взаємодія, довіра, соціальна довіра, політична довіра, конфлікт, соціальний конфлікт.

Chepurko Gulbarshyn. Trust and Conflict in the Structure of Social Interaction: Theoretical Approaches and Contemporary Interpretations. The article analyzes social interaction as a fundamental mechanism for the formation of trust and conflict in contemporary society through the synthesis of conflictological, functionalist, and interactionist approaches. It is established that social interaction constitutes a primary social process within which both trust, ensuring cooperation, predictability, and integration, and conflict, performing the functions of identifying contradictions, adaptation, and social change, are formed. The generalization of scientific approaches made it possible to conceptualize trust as a multidimensional social resource operating simultaneously at interpersonal, group, and institutional levels. Particular attention is devoted to conflict as a specific form of social interaction. The study substantiates the expediency of considering conflict not only as a result of structural contradictions but also as a multidimensional process shaped by social, psychological, communicative, and institutional factors. An integrative approach to conflict analysis is proposed, combining macro-, meso-, and microsociological levels of inquiry while accounting for the dynamic and processual nature of conflict development. The scientific novelty of the research lies in the development of a comprehensive theoretical model of the interrelationship between social interaction, trust, and conflict, according to which trust and conflict are interpreted as complementary mechanisms of the functioning and transformation of the social system. It is demonstrated that under wartime conditions trust serves as a strategic resource for societal mobilization and resilience, whereas conflict may perform functions of adaptation, reconfiguration of social ties, and the formation of new models of collective interaction.

Keywords: social interaction, trust, social trust, political trust, conflict, social conflict.

ВСТУП

Дослідження феноменів «соціальна взаємодія», «довіра», «конфлікт» мають глибокий практичний зміст, оскільки дозволяють конкретизувати інституційні процеси, що відображають зміст

централізованої державної політики. Соціальна взаємодія (інтеракція) розглядається науковцями як динамічна система взаємообумовлених дій між людьми (або групами), де дії одного суб'єкта є причиною і наслідком дій інших, слугуючи основним “будівельним блоком” суспільства. Довіра, зокрема соціальна, закріплює когнітивні стереотипи суспільства та спонукає суспільство до толерантності та міжнародної співпраці. Під конфліктом традиційно розуміють певні протиріччя, антагонізми, колізії, що пов'язані із суперечливим перетином прагнень, інтересів, поглядів окремих людей чи соціальних груп. Інтерес до теми соціальної взаємодії, довіри та конфлікту загострюється в періоди бурхливих соціальних потрясінь та докорінних перетворень у суспільстві, зокрема в умовах війни, коли довіра й конфлікт стають потужним ресурсом трансформаційних перетворень у суспільстві, оскільки конфлікти виявляють розбіжності, що стимулюють пошук нових рішень, а довіра створює безпечне середовище для відкритого діалогу та ефективного впровадження цих перетворень, перетворюючи зіткнення на продуктивну співпрацю.

В умовах збройної агресії Росії проти України, яка триває з 24 лютого 2022 р. як новий етап російсько-української війни, що розпочалася у 2014 р., соціальна взаємодія, довіра та конфлікт набувають особливого значення як взаємопов'язані механізми функціонування суспільства, що визначають рівень його згуртованості, адаптивності та здатності до мобілізації. Вибір зазначених понять зумовлений тим, що соціальна взаємодія виступає базовою формою організації суспільних відносин, довіра – ключовим механізмом соціальної інтеграції та кооперації, а конфлікт – чинником суспільної динаміки й трансформаційних змін.

Попри значну кількість наукових праць, сучасні дослідження переважно аналізують соціальну взаємодію, довіру та конфлікт як окремі феномени, тоді як їх взаємозв'язок у контексті воєнних трансформацій українського суспільства залишається недостатньо концептуалізованим. Категорії «соціальної взаємодії», «довіри» та «конфлікту» перебувають у діалектичному взаємозв'язку та утворюють єдину систему соціальних відносин. Соціальна взаємодія є базовою категорією, у межах якої формуються як довіра, так і конфлікт. Водночас довіра і конфлікт виступають не лише результатами взаємодії, але й чинниками, що визначають її характер, інтенсивність та наслідки, що зумовлює необхідність синтезу класичних і сучасних соціологічних підходів для формування комплексного теоретичного бачення зазначених категорій в умовах війни.

Метою статті є концептуалізація соціальної взаємодії, довіри та конфлікту як взаємопов'язаних соціальних феноменів та обґрунтування їх евристичного потенціалу для аналізу трансформацій українського суспільства в умовах війни на основі синтезу класичних і сучасних соціологічних підходів.

1. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблематика соціальної взаємодії, довіри та конфлікту належить до ключових напрямів соціологічного аналізу як таких, що визначають механізми суспільної інтеграції, соціальної координації та динаміку суспільних змін. Особливої актуальності їх дослідження набуває в умовах кризових процесів і потрясінь, коли зростає значення довіри як чинника суспільної стійкості та посилюється конфліктогенність соціальних відносин.

Теоретичне осмислення соціальної взаємодії здійснюється в межах кількох провідних соціологічних підходів. Дж. Хоманс (Homans, 1961) розглядає взаємодію як систему соціального обміну, засновану на очікуванні винагороди та взаємної вигоди. Представники символічного інтеракціонізму Дж. Мід (Mead, 1934) і Ч. Кулі (Cooley, 1902) акцентували увагу на ролі символів, комунікації та інтерпретації соціальних дій у процесі формування суспільних відносин. У межах структурного функціоналізму Т. Парсонс (Parsons, 1951) трактував соціальну взаємодію як основу підтримання соціального порядку та стабільності суспільної системи. Тож у сучасному соціологічному дискурсі соціальна взаємодія розглядається не лише як форма міжособистісної комунікації, а і як механізм відтворення соціальної структури та суспільних норм.

Проблема довіри досліджувалася як у класичній, так і в сучасній соціології. Е. Дюркгейм (Durkheim, 1984) пов'язував довіру з механізмами соціальної солідарності та нормативної інтеграції суспільства. М. Вебер (Weber, 1978) аналізував її крізь призму легітимності соціального порядку та раціоналізації суспільних відносин. У сучасних дослідженнях вагоме місце посідають концепції

соціального капіталу. Зокрема, Р. Патнем (Putnam, 2000) доводить, що рівень довіри безпосередньо впливає на громадянську активність, ефективність демократичних інститутів і суспільну згуртованість. Ф. Фукуяма (Fukuyama, 1995) розглядає довіру як основу економічного розвитку та стабільності соціальних інститутів. Аналізуючи довіру в умовах суспільних трансформацій Головаха та Паніна (2008) звертали увагу на низький рівень інституційної довіри в українському суспільстві.

Теоретичні підходи до вивчення конфлікту формувалися в межах конфліктологічної традиції та соціології конфлікту. Г. Зіммель (Simmel, 1955) розглядав конфлікт як природну форму соціальної взаємодії, що сприяє переосмисленню соціальних зв'язків та інтеграції груп. Л. Козер (Coser, 1956) обґрунтував ідею про функціональну роль конфлікту в розвитку суспільства та підтриманні соціальної динаміки. Р. Дарендорф (Dahrendorf, 1959) аналізував конфлікт як наслідок нерівного розподілу влади та ресурсів у суспільстві. У сучасному українському науковому дискурсі проблематика конфлікту досліджується переважно у контексті суспільних криз, соціальної нестабільності та воєнних трансформацій.

Попри значну кількість досліджень, у сучасному соціологічному дискурсі недостатньо комплексно висвітлено взаємозв'язок соціальної взаємодії, довіри та конфлікту як взаємопов'язаних механізмів функціонування суспільства в умовах війни. Більшість наукових праць зосереджується на аналізі окремих аспектів зазначених феноменів, тоді як їх системний взаємозв'язок у контексті сучасних трансформацій українського суспільства потребує подальшого теоретичного осмислення.

2. ТЕОРЕТИЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження становить комплекс соціологічних і міждисциплінарних підходів, що дозволяють розглядати соціальну взаємодію, довіру та конфлікт як взаємопов'язані феномени суспільного життя. Використання різних теоретичних перспектив зумовлене багатовимірністю зазначених категорій, які охоплюють як комунікативні, так і структурні аспекти соціальних відносин. Поєднання класичних і сучасних соціологічних концепцій дає змогу комплексно дослідити механізми соціальної інтеграції, природу суспільних суперечностей та особливості трансформації соціальних зв'язків в умовах війни.

Для аналізу соціальної взаємодії використано положення *символічного інтеракціонізму*, відповідно до яких взаємодія розглядається як процес обміну символами та значеннями (Mead, 1934; Cooley, 1902). Звернення до цього підходу зумовлене необхідністю дослідити роль комунікації, соціальних очікувань та інтерпретації соціальної реальності у формуванні суспільних відносин. Теорія *соціального обміну* (Homans, 1961) застосовується для пояснення взаємодії як процесу обміну матеріальними, інформаційними та емоційними ресурсами. Використання цього підходу дозволяє розкрити роль довіри як механізму підтримки стабільності взаємовідносин і пояснити виникнення конфліктів через порушення балансу інтересів або ресурсів.

Функціоналістський підхід (Parsons, 1951; Merton, 1968) використовується для аналізу ролі довіри у забезпеченні соціальної інтеграції та підтриманні суспільної стабільності. Вибір цього підходу зумовлений його здатністю пояснювати механізми функціонування соціальних інститутів та підтримання соціального порядку, розглядаючи конфлікт як порушення соціальної рівноваги.

Конфліктологічний підхід, представлений у працях К. Маркса (Marx, 1976) та Р. Дарендорфа (Dahrendorf, 1959), використовується для аналізу конфлікту як закономірного елемента суспільного розвитку, зумовленого нерівномірним розподілом ресурсів, влади та соціальних можливостей. Застосування цього підходу дає можливість дослідити структурні суперечності, що посилюються в умовах соціальної нестабільності та воєнних трансформацій.

Для дослідження комунікативних і поведінкових аспектів соціальної взаємодії використано також елементи *драматургічного підходу* І. Гофмана (Goffman, 1959), відповідно до якого соціальні практики розглядаються як система соціальних ролей і моделей самопрезентації. Застосування цього підходу дозволяє аналізувати виникнення конфліктів через невідповідність соціальних очікувань, зміну моделей взаємодії або порушення соціальних ролей.

Водночас використання зазначених теоретичних підходів потребує врахування їх евристичних можливостей та обмежень у дослідженні суспільства, що функціонує в умовах війни, мобілізації та соціальної нестабільності. Зокрема, функціоналістський підхід є важливим для аналізу механізмів

соціальної інтеграції, підтримання суспільної солідарності та ролі довіри у забезпеченні соціальної стійкості, проте його орієнтація на стабільність соціальної системи обмежує можливості пояснення глибоких трансформаційних змін і кризових процесів. Натомість конфліктологічний підхід дозволяє ефективніше аналізувати структурні суперечності, перерозподіл ресурсів, посилення соціальної напруги та трансформацію владних відносин в умовах війни, однак недостатньо враховує мікросоціальні механізми взаємодії та формування довіри.

Таким чином, одним із результатів дослідження є обґрунтування доцільності синтезу конфліктологічного, функціоналістського та інтеракціоністського підходів для аналізу українського суспільства в умовах війни, оскільки саме їх поєднання дозволяє найбільш повно дослідити процеси виживання, мобілізації, соціальної адаптації та суспільного відновлення.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ І ДИСКУСІЯ

3.1. Соціальна взаємодія як механізм формування довіри та конфлікту

Соціальна взаємодія є місцем, де відбувається взаємовплив між соціальними суб'єктами та соціокультурним середовищем, що дозволяє соціальному життю функціонувати у цілісності, об'єднуючи різні напрями порядку, такі як стабільність і мінливість. Це створює інтегративну спільність, де структурована суспільна дія зустрічається з готовністю соціального суб'єкта взаємодіяти відповідально, сприяючи виникненню соціальних взаємодій. Особистість постійно формує своє існування та взаємовідносини через активне визначення меж своєї соціальної реальності. Зазначений процес інтерсуб'єктивності є ключовим для соціальності, де реальність сприймається як спільна для кожного індивіда та інших осіб.

Соціальна взаємодія як форма зв'язків між людьми має досить складну та ієрархічну структуру, яка обумовлена різноманітними мотивами і цілями як індивідуального, так і суспільного характеру, що ґрунтуються на людських потребах та інтересах. Оскільки соціальна взаємодія найчастіше виникає в процесі безпосередніх відносин або спільної діяльності, що не завжди мають солідарний характер, у процесі взаємодії важливо встановити суб'єктивну позицію кожного учасника, через призму якої відбувається усвідомлення характеру зв'язків, які об'єднують / роз'єднують, притягують / відштовхують людей, в основі яких лежать різні мотиви: примус, особистий інтерес, взаємна підтримка, релігійні імпульси і т. п.

Соціальна взаємодія – одне із ключових понять у соціологічній теорії. Трактувалась як необхідний елемент усіх соціальних явищ (соціальних відносин, процесів, змін, соціальної структури, статусів, ролей та ін.), що може бути ініційований самим актором (індивідом, групою) і розглядатися як «виклик», а може бути відповідною реакцією на дії інших – «відповідь на виклик». Сутність соціальної взаємодії полягає в тому, що лише у взаємодії з іншими людиною може задовольнити переважну більшість своїх потреб, інтересів, цінностей, сама по собі взаємодія теж є основною життєвою потребою людини.

У межах соціальної взаємодії формуються довіра та конфлікт як два важливі, але протилежні аспекти соціальної взаємодії (див. рис. 1). Довіра є фундаментом об'єднання людей для досягнення спільної мети, взаємної підтримки, співпраці та відповідальності, вирішення спільних проблем. Коли люди довіряють один одному, вони з більшою готовністю діляться ресурсами, ідеями та підтримкою, що сприяє зміцненню солідарності. Без довіри важко уявити міцні соціальні зв'язки та ефективну солідарність (Dolia, 2025).

Довіра у соціальних взаємодіях означає впевненість у надійності, чесності та доброзичливості іншої особи або групи. Вона є основою для побудови міцних і стабільних відносин, сприяє обміну інформацією, підтримці та співпраці. Конфлікт, з іншого боку, – це зіткнення протилежних інтересів, цілей або позицій між людьми або групами. Конфлікти можуть бути як конструктивними, що сприяють змінам та розвитку, так і деструктивними, що руйнують відносини та завдають шкоди.

Наприклад, у *структурному функціоналізмі Парсонса* соціальна взаємодія розглядається як елемент соціальної системи. Внутрішня узгодженість соціальних систем є результатом тривалої соціальної взаємодії: чим більше частота взаємодії, як це буває в малих групах і суспільствах, тим більше інтегрована система. На думку Т. Парсонса, соціальна взаємодія на рівні соціальних систем відбувається завдяки «зонам взаємопроникнення» і здійснюється в процесі взаємообміну. Соціальні

системи постають як «відкриті», що перебувають у стані постійного взаємообміну. Крім того, вони диференційовані на різні підсистеми, які також залучені в процеси взаємообміну (Parsons, 1971).

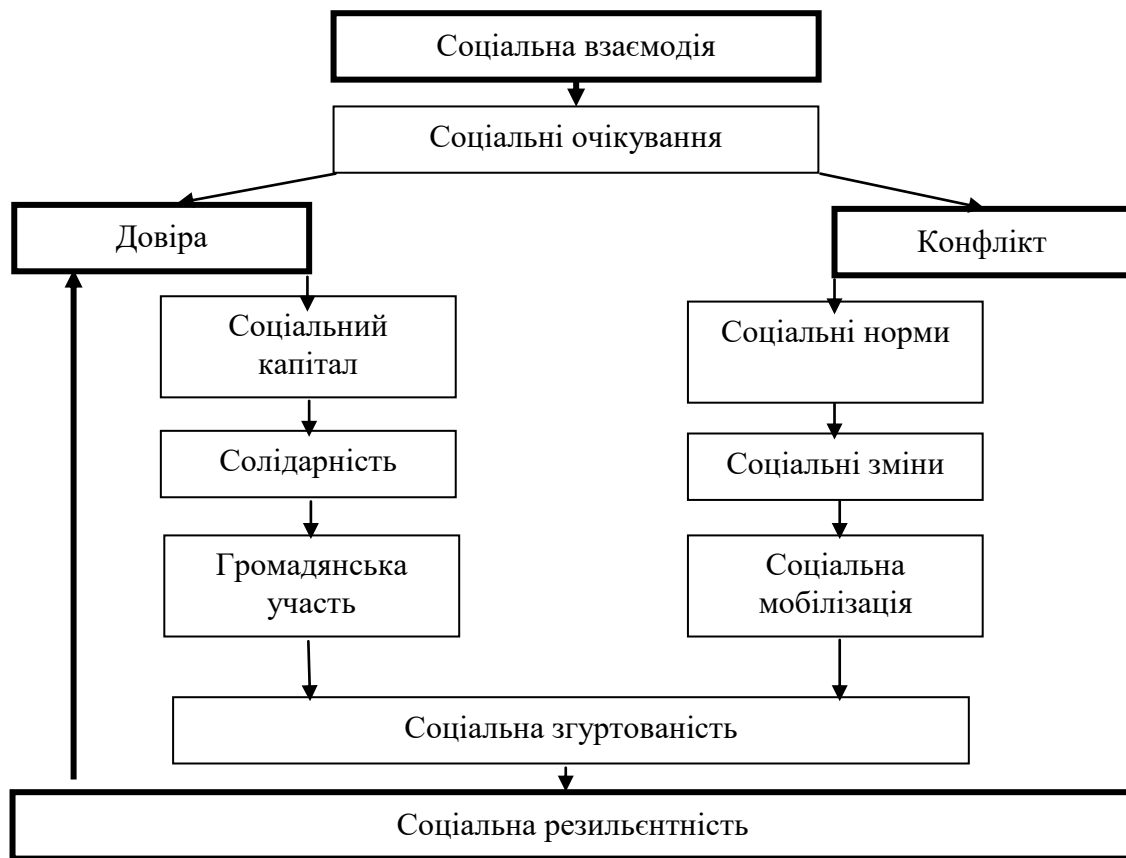

Рис. 1. Модель формування довіри і конфлікту в рамках первинного соціального процесу – соціальної взаємодії
Джерело: зроблено автором статті.

Як зазначає Дж. Тернер, Г. Зіммель був, імовірно, першим європейським соціологом, який ґрунтовно зайнявся вивченням соціальної взаємодії, яку він назвав «соціабельністю». Для Г. Зіммеля і першого покоління американських соціологів макропроцеси і структури як об'єкти вивчення функціональних теорій і деяких теорій конфліктів – клас, держава, родина, релігія, еволюція – стали розглядатися як відображення конкретних взаємодій між людьми. Оскільки ці взаємодії мають своїм результатом виникнення соціальних явищ, ґрунтовне осмислення їх сутності може бути досягнуте за допомогою розуміння процесів взаємодії, які спочатку дають їм існування, а потім підтримують його (Turner & Turner, 1998).

За Г. Зіммелем, особистість утворює соціальні взаємодії, які конструюють суспільство. Сприймаючи іншу людину, ми наділяємо її почасті своїми рисами і створюємо «узагальнений тип». Типізуючи своє оточення, індивід усвідомлює, що цим не вичерпується зміст особистості, тому виникає протиріччя – конфлікт. Г. Зіммель підкреслює значення просторової дистанції, яка може виникнути в соціальних взаємодіях індивідів. З'являється статусна ізоляція – статус чужинця, який найбільш соціально віддалений, а тому вільний, що викликає негативне ставлення з боку оточуючих. Але саме поява такого статусу через конфлікт веде до позитивних змін. У суспільстві існують різні групи, які мають самостійну реальність і діють згідно із внутрішньогруповими законами. Група може навмисно шукати конфліктні ситуації зовні, щоб розвиватися і прогресувати в суспільстві. Інший шлях розвитку – це закритість соціальної групи, її локалізація, кристалізованість форм соціальної взаємодії, прихильність традиціям, що призводить до уповільнення розвитку в суспільстві (Діденко, 2019).

Один із основоположників *функціоналістського підходу* до вивчення соціальної взаємодії Е. Дюркгейм розглядає її сутність на прикладі суспільств з органічною та механічною солідарністю. Механічний тип солідарності характерний для простих (у деяких випадках примітивних) спільнот, органічна солідарність властива розвиненим соціальним системам. Однією з обов'язкових умов успішного функціонування суспільства з органічної солідарності виступає поділ праці (Durkheim, 1984). Крім розподілу праці, на який звертає увагу Е. Дюркгейм, у процесі соціальної взаємодії відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними, духовними та іншими цінностями; індивід (група) визначає свою позицію щодо інших, своє місце (статус) у соціальній структурі, свої соціальні ролі, які формують певні зразки поведінки і роблять взаємодію передбачуваною.

Відомий американський соціолог Р. Парк справді обґрунтував концепцію чотирьох основних видів соціальної взаємодії, що є частиною його *теорії соціальної екології*: змагання, пристосування, соціальний конфлікт та асиміляція (Park, 1950). Р. Парк уважав цей цикл циклічним, що постійно повторюється в соціальному житті, особливо в умовах швидкої урбанізації та міграції, створюючи основу для розуміння соціальних процесів у містах як природних екологічних систем. Суспільство, стверджував він, є найважливішим елементом соціальної взаємодії, що сприяє руйнуванню або зміцненню соціальних зв'язків. Соціальна взаємодія отримала також найменування «інтеракція» – взаємодія, яка встановлюється між людьми з питання спільної діяльності та спілкування. Існують декілька теорій, які пояснюють механізм соціальної взаємодії на мікрорівні (інтеракції) (Ібрагімова, 2013).

У класичній соціології соціальна взаємодія (інтеракція) розглядається як базовий механізм суспільного життя, що забезпечує координацію дій, комунікацію та формування соціальних зв'язків між людьми. Різні теоретичні підходи акцентують увагу на окремих аспектах цього процесу. Причому, у межах *теорії соціального обміну* Дж. Хоманса соціальна взаємодія трактується як система обміну ресурсами, винагородами та витратами, де поведінка індивідів визначається попереднім досвідом і прагненням максимізувати вигоди. Такий підхід дозволяє аналізувати широкий спектр соціальних відносин – від міжособистісного спілкування до владних взаємодій.

Представники *символічного інтеракціонізму*, насамперед Дж. Мід, розглядають взаємодію як процес інтерпретації символів і намірів інших людей (Mead, 1934). Соціальна реальність у цьому випадку формується через безперервний діалог, у межах якого учасники взаємодії надають значення власним і чужим діям. Подібну увагу до символічного виміру взаємодії демонструє й драматургічний підхід Е. Гоффмана, згідно з яким соціальне життя нагадує театральну виставу, де індивіди конструюють бажані образи й управляють враженнями про себе.

У *структурно-функціональній традиції* Т. Парсонса соціальна взаємодія постає основою формування соціальних систем та інститутів (Parsons, 1966). Вона регулюється нормами й цінностями, які забезпечують інтеграцію суспільства, досягнення колективних цілей і підтримання соціального порядку. Подальший розвиток комунікативного підходу представлений у теорії Ю. Габермаса, який розглядає взаємодію як процес досягнення взаєморозуміння через раціональну комунікацію (Habermas, 1984). Саме комунікативні дії, на його думку, є джерелом соціальної інтеграції, солідарності та легітимності норм.

Особливе значення категорії взаємодії надавав П. Сорокін, який пов'язував її із солідарністю та суспільним розвитком (Sorokin, 1931). Учений підкреслював, що взаємодія набуває конструктивного характеру тоді, коли ґрунтується на співпраці, взаємодопомозі та спільних цінностях. Соціальна солідарність, незалежно від її механічних чи органічних форм, виступає інтеграційною основою суспільства та чинником його прогресу.

Узагальнення зазначених підходів дає підстави розглядати соціальну взаємодію як багатовимірний процес обміну, комунікації, координації дій і формування соціальної солідарності. В умовах війни її значення суттєво зростає, оскільки руйнування звичних інституційних механізмів, міграційні процеси та посилення ролі неформальних мереж підтримки актуалізують нові форми співпраці, довіри й колективної мобілізації, необхідні для підтримання суспільної стійкості та згуртованості.

На основі вищеписаних теорій, ми робимо висновок, що соціальна взаємодія – це, насамперед, якісний процес безпосередньої дії людей один на одного, що породжує їх взаємний зв'язок. Необхідно підкреслити, що соціальна взаємодія сприяє не лише вирішенню суто утилітарних завдань, але і

духовному взаємозбагаченню людей, що спілкуються, оскільки саме в процесі спільної діяльності та спілкування найбільш рельєфно виявляється як професійна, так і соціальна дієздатність кожної конкретної людини. Соціальна взаємодія в умовах війни змінює свої інституційні, нормативні та комунікативні форми. Руїнування усталених соціальних інститутів, вимушена міграція, фрагментація соціальних зв'язків і зростання ролі неформальних мереж взаємодопомоги актуалізують потребу в теоретичному аналізі соціальної взаємодії як процесу обміну, символічної комунікації та координації дій. Теоретичні підходи дозволяють виявити, яким чином у кризових умовах відтворюються соціальні ролі, формуються нові моделі солідарності та забезпечується узгодженість дій між державою, громадянським суспільством і окремими соціальними групами.

3.2. Систематизація теоретичних підходів до вивчення категорії «довіра»

В осмисленні феномена довіри та політичної довіри зокрема, у науковому середовищі сформувалися декілька наукових підходів, серед яких інституційний (поєднує положення інституціоналізму і неоінституціоналізму), політико-культурний і теорія соціального (і політичного) капіталу. У межах цих підходів акцентується увага на поєднанні детермінант (культурологічні; інституційні; соціальна взаємодія) та вимірів цього феномена (мікрорівень (особистість) і макрорівень (група, суспільство)). Аналіз наведених концепцій дозволяє виділити чотири основні теоретичні традиції дослідження довіри.

1. Структурно-функціональний підхід, який визначає довіру як умову, необхідну для підтримки соціального порядку. До цього напрямку належить, насамперед, концепція Т. Парсонса (Parsons, 1949). У межах структурного функціоналізму довіра розглядається як механізм підтримання соціального порядку, інтеграції та стабільності суспільства. Вона забезпечує узгодженість дій соціальних акторів і знижує рівень невизначеності у складних соціальних системах. Для Т. Парсонса довіра є необхідною умовою легітимності соціальних інститутів та ефективного виконання ними своїх функцій. В українських реаліях цей підхід пояснює, чому довіра до державних інститутів стає фактором суспільної стабільності та мобілізаційної готовності населення.

2. Теорія соціального обміну та раціонального вибору висвітлює довіру як раціональну стратегію. До цього напрямку належать передусім наукові погляди Дж. Коулмана (Coleman, 1990), у концепції якого категорія довіри постає як різновид соціального капіталу та форма раціонального інвестування в соціальні відносини. На думку науковця, індивід починає довіряти тоді, коли очікувана вигода від взаємодії перевищує потенційні ризики. Інститути виконують роль гарантів довірчих відносин, мінімізуючи ризики опортуністичної поведінки. Таким чином, політична довіра безпосередньо залежить від ефективності державного управління та здатності влади виконувати свої зобов'язання. Під час війни ця логіка дозволяє пояснити зростання або падіння рівня довіри до гілок влади, залежно від результативності державних рішень, військових успіхів та ефективності системи соціального захисту.

3. Культурологічна традиція розглядає довіру як соціокультурну цінність, сформовану як продукт історичного досвіду, цінностей, норм і моделей соціалізації. Категорія «довіри» виступає як характерна особливість політичної культури суспільства та визначає рівень готовності громадян до співпраці з державною. У роботах Р. Патнема (Putnam et al., 1993) та Ф. Фукуяма (Fukuyama, 1995) високий рівень довіри визначається як необхідна передумова ефективного функціонування демократії та економічного розвитку суспільства. Концепція культури довіри, запропонована П. Штомпкою, доповнює цей підхід, визначаючи, що соціальна довіра формується через історичний досвід функціонування демократичних інститутів (Sztompka, 1994). В умовах тривалого збройного конфлікту цей підхід дозволяє пояснити, чому українське суспільство демонструє високий рівень горизонтальної солідарності, волонтерської активності та громадянської мобілізації.

4. Теорія соціального капіталу вважає довіру ресурсом колективної дії. На думку У. Мішлер та Р. Роуз, довіра залежить від міжособистісної довіри, дій влади, її комунікації із суспільством та набутого людиною досвіду (Mishler & Rose, 2001). Учені вважають, що рівень довіри до політичних інститутів корелюється за рахунок досвіду, який людина набуває все життя. Саме це об'єднує культурологічний та інституційний підходи, адже для першого характерним є ранній життєвий досвід, а для другого – пізня соціальна адаптація та досвід усвідомлення оцінки ефективності роботи політичних інститутів. Таке бачення згадані науковці визначають як «модель довічного навчання». У

межах цієї традиції довіра розглядається як базовий елемент соціального капіталу, що забезпечує кооперацію, взаємодопомогу й колективну мобілізацію. Довіра формує мережі соціальних зв'язків, які підвищують спроможність суспільства до адаптації та самовідновлення. Особливо важливою є теза про те, що соціальний капітал стає ключовим ресурсом суспільної резильєнтності в умовах війни.

На відміну від більшості існуючих досліджень, які розглядають довіру або як культурний феномен, або як наслідок ефективності інститутів, запропонований аналіз інтегрує класичні соціологічні підходи в єдину багаторівневу модель: «довіра → соціальний капітал → згуртованість → резильєнтність → легітимність інститутів → довіра» (рис. 2).

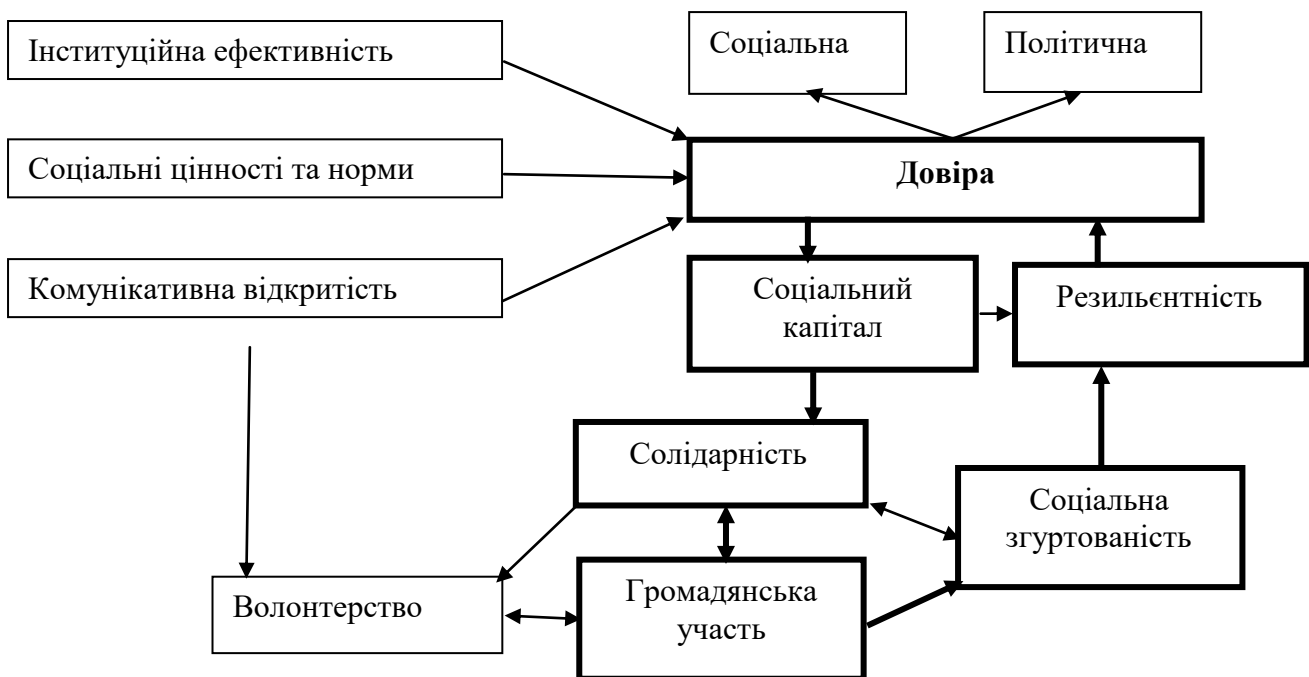

Рис. 2. Багаторівнева інтегрована модель теоретичної концепції аналізу категорії «довіра»
Джерело: зроблено автором статті.

Запропонована модель демонструє циклічний механізм відтворення довіри в умовах війни, у якому:

- довіра є не лише результатом функціонування інститутів, а й ресурсом їх легітимації;
- соціальна та політична довіра утворюють єдину систему взаємного підсилення;
- соціальний капітал виступає проміжною ланкою між довірою та резильєнтністю;
- резильєнтність розглядається як кінцевий результат і водночас чинник подальшого накопичення довіри;
- війна виступає не лише руйнівним фактором, а й каталізатором формування нових мереж солідарності та громадянської участі.

Тож комплексний аналіз теоретичних напрацювань дозволив концептуалізувати категорію «довіри» як критичний соціальний ресурс, який визначає рівень легітимності державних рішень, готовність громадян до дотримання обмежень, участі в мобілізаційних і волонтерських практиках, а також ефективність горизонтальної взаємодії в громадах. Проаналізовані теоретичні підходи дали можливість зрозуміти механізми формування, руйнування й відновлення довіри в умовах високої невизначеності та загроз. Для України це має принципове значення, оскільки війна одночасно підсилює міжособистісну та інституційну довіру в одних сферах і підриває її в інших, створюючи асиметричну й нестабільну конфігурацію, відповідно до якої:

По-перше, довіра інтерпретується не лише як соціально-психологічна установка чи характеристика політичної культури, а як комплексний механізм суспільної резильєнтності, що забезпечує адаптацію соціальної системи до умов війни.

По-друге, здійснюється інтеграція мікро- та макросоціологічного рівнів аналізу, де довіра одночасно розглядається як індивідуальна настанова, характеристика міжособистісних відносин, ресурс соціального капіталу та інституційний механізм підтримання суспільного порядку.

По-третє, на відміну від класичних концепцій, де соціальна й політична довіра аналізуються переважно як окремі феномени, у дослідженні обґрунтовується їх взаємна конверсія: соціальна довіра трансформується в політичну підтримку, а політична довіра створює умови для зміцнення горизонтальних соціальних зв'язків.

По-четверте, запропоновано розглядати довіру як ключовий ресурс функціонування мережевого суспільства в умовах війни, де вирішальне значення мають цифрові комунікації, волонтерські мережі, громадські ініціативи та нові форми взаємодії між державою і громадянами.

По-п'яте, у дослідженні формується новий аналітичний зв'язок між категоріями «довіра – соціальний капітал – соціальна згуртованість – резильєнтність», що дозволяє пояснити механізми збереження стійкості українського суспільства в умовах тривалої війни.

Таким чином, теоретична новизна полягає у розробці багаторівневої інтегрованої соціологічної моделі теоретичного аналізу категорії «довіри», в якій довіра трактується не лише як показник ефективності інститутів чи елемент політичної культури, але й як стратегічний соціальний ресурс формування національної резильєнтності, що забезпечує адаптацію, мобілізацію й відновлення українського суспільства в умовах воєнних трансформацій.

3.3. Конфлікт як форми соціальної взаємодії: класичні та сучасні інтерпретації

Конфлікт традиційно розглядається у соціології як одна з фундаментальних форм соціальної взаємодії, що виникає внаслідок зіткнення інтересів, цінностей, потреб, цілей і соціальних позицій суб'єктів суспільного життя. Проведений аналіз свідчить про еволюцію наукових уявлень щодо природи конфлікту – від його трактування як деструктивного явища до розуміння як невід'ємного механізму суспільного розвитку, адаптації та соціальних змін.

Існує безліч підходів до вивчення соціального конфлікту. Соціологічні теорії соціального конфлікту пояснюють, що конфлікт є невід'ємною частиною суспільства, який виникає через конкуренцію за обмежені ресурси та виявляється у зіткненні інтересів, цілей та позицій різних соціальних груп. У класичній соціологічній традиції сформувалися декілька базових підходів до інтерпретації конфлікту.

1. Конфліктно-інтегративний підхід Зімеля розглядає конфлікт як органічну складову соціального життя та одну з базових форм соціалізації. На відміну від попередніх концепцій, які протиставляли конфлікт і порядок, Г. Зіммель доводив, що конфлікт і співробітництво є взаємодоповнювальними процесами. Конфлікт не лише руйнує існуючі соціальні зв'язки, а й сприяє їх оновленню, підтриманню групової солідарності та формуванню нових форм соціальної інтеграції (Simmel, 1955).

2. Функціональний підхід Козера розвинув ідеї Г. Зімеля, акцентуючи увагу на позитивних функціях конфлікту. Конфлікт розглядається як механізм адаптації соціальної системи до нових умов, інструмент виявлення соціальних суперечностей та засіб підтримання соціальної рівноваги. Важливим положенням концепції Л. Козера є твердження про те, що керовані конфлікти можуть виступати ресурсом інституційного оновлення та суспільної модернізації (Coser, 1961).

3. Владно-структурний підхід Дарендорфа пояснює виникнення конфліктів через нерівномірний розподіл влади та відносини домінування й підпорядкування. Конфлікти виступають закономірним наслідком структурної нерівності суспільства та одночасно механізмом його трансформації. На відміну від функціоналістів, Р. Дарендорф розглядав соціальну напругу як постійну характеристику будь-якої соціальної системи (Dahrendorf, 1959).

4. У марксистській традиції конфлікт трактується як вияв класових суперечностей, обумовлених нерівністю економічних відносин. Конфлікт виступає рушійною силою історичного розвитку та механізмом переходу від однієї суспільно-економічної формації до іншої. К. Маркс розглядав конфлікт (класовий) як неминучий наслідок нерівності та боротьби між класами, що є рушійною силою історії та має призвести до революції та побудови безкласового суспільства (Marx, 1976).

5. Протилежну позицію займав структурний функціоналізм Т. Парсонса, який розглядав конфлікт як дисфункцію соціальної системи, що порушує її рівновагу. Основним завданням суспільства

вважалося попередження конфліктів через механізми соціалізації, нормативної інтеграції та інституційного регулювання (Parsons, 1949).

6. Значний внесок у розвиток конфліктології здійснив К. Боулдінг, який запропонував загальну теорію конфлікту та змістив акцент із пошуку причин конфліктів на вивчення їх структури, динаміки та механізмів регулювання. Його підхід започаткував перехід від статичного до процесуального аналізу конфліктної взаємодії (Boulding, 1963).

Особливістю загальносоціологічного підходу до аналізу конфліктів є необхідність урахування єдності та взаємодії суб'єктивних і об'єктивних чинників їх виникнення та розвитку. Об'єктивними є чинники, які є поза свідомістю і волею людей, соціальних спільнот, інститутів, організацій, і виникають не із проявів свідомості або волі суб'єктів, а містяться в надсуб'єктивних чинниках, хоча їхні дії проходять через свідомість, набуваючи відповідної суб'єктивної форми (мотив, бажання, прагнення, очікування та ін.). Об'єктивні чинники, як правило, призводять до створення перед-конфліктної ситуації. Вони можуть бути реальними або уявними, і в останньому випадку стануть тільки приводом, спеціально придуманим людиною. До найпоширеніших об'єктивних чинників належать такі: зіткнення матеріальних і духовних інтересів людей під час життєдіяльності; слабкість нормативно-правової бази, яка регулює безконфліктне вирішення проблем; відсутність достатніх для нормальної життєдіяльності людей матеріальних і духовних благ (Derhaliuk et al., 2025).

Суб'єктивні чинники конфліктів є виразом об'єктивних причин та їх інтерпретацій суб'єктами. Найчастіше трапляються такі суб'єктивні чинники: суперечності між інтересами людей і нормами поведінки в суспільстві; суперечності між однаковими інтересами різних суб'єктів, спрямованими на той самий предмет; протилежні інтереси різних суб'єктів; нерозуміння інтересів, намірів, дій суб'єктами, які починають бачити в них загрозу собі та своєму оточенню. Зазвичай, об'єктивні й суб'єктивні причини одного конфлікту складно чітко розмежувати. Наприклад, суб'єктивні причини здебільшого є об'єктивними (приміром, агресивність людини переважно формується агресивністю середовища, в якому вона формувалась як особистість).

Отже, соціальні конфлікти є результатом не лише об'єктивних соціальних суперечностей, а й особливостей психологічного сприйняття та поведінки їх учасників. У межах соціологічного та соціально-психологічного підходів розвиток конфлікту можна розглядати як динамічний процес, що пов'язаний із виникненням соціальної суперечності, її усвідомленням учасниками взаємодії, зростанням психологічної напруги, формуванням конфліктної мотивації та переходом до відкритої конфліктної поведінки.

Водночас проведений аналіз класичних соціологічних теорій конфлікту дозволяє виділити низку нових теоретичних положень щодо розуміння категорії «конфлікт», а саме:

1. Конфлікт може розглядатись не лише як об'єктивне зіткнення інтересів, а як результат суб'єктивного сприйняття несумісності цілей, отже його джерелом виступають не тільки реальні суперечності, але й інтерпретації соціальної ситуації учасниками взаємодії. Подібний підхід інтегрує соціологічну та соціально-психологічну перспективи аналізу конфлікту.

2. Якщо класичні конфліктологічні концепції переважно акцентували увагу на структурних причинах конфліктів (нерівність, влада, ресурси), то авторська інтерпретація включає необхідність вивчення психологічних механізмів сприйняття загрози, формування конфліктної мотивації та передбачає необхідність вивчення індивідуальних особливостей інтерпретації соціальної реальності, що поєднує об'єктивні та суб'єктивні чинники соціальної взаємодії.

3. Конфлікт необхідно розглядати, як складний динамічний процес, що проходить послідовні стадії: виникнення соціальної суперечності, її усвідомлення учасниками соціальної взаємодії, зростання психологічної напруги, формування конфліктної мотивації та перехід до відкритої конфліктної поведінки. На відміну від класичних структурних теорій, увага переноситься на процесуальний характер розвитку конфлікту.

4. Конфлікт можна трактувати як механізм одночасного руйнування і відтворення соціальних зв'язків, який може бути не лише чинником соціальних змін, але й механізмом реконфігурації соціальних мереж, норм та моделей взаємодії. У цьому аспекті конфлікт розглядається як один із інструментів соціальної адаптації.

5. На наш погляд є доцільним створення інтегративної концепції конфлікту як особливої форми соціальної взаємодії, яка поєднує боротьбу за ресурси, символічне протистояння, психологічне

сприйняття загроз, комунікативні процеси та механізми соціальної трансформації, поєднавши у такий спосіб класичні конфліктні теорії з функціоналістськими (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз класичних теорій конфлікту
та авторської інтерпретації категорії «конфлікт»**

Класичні теорії	Авторський підхід
Конфлікт як боротьба за ресурси (К. Маркс, Л. Козер)	Конфлікт як боротьба за ресурси + сприйняття несумісності цілей
Конфлікт породжується структурною нерівністю (Р. Дарендорф)	Конфлікт породжується взаємодією структурних і психологічних чинників
Конфлікт як стан або подія	Конфлікт як динамічний процес із фазами розвитку
Конфлікт як руйнівна або конструктивна сила	Конфлікт як механізм реконфігурації соціальних зв'язків
Аналіз причин конфлікту	Аналіз причин, сприйняття, поведінки та управління конфліктом
Макросоціологічний аналіз	Інтеграція макро-, мезо- та мікрорівнів взаємодії

Джерело: зроблено автором статті.

На відміну від класичних концепцій, що акцентували увагу переважно на структурних джерелах конфлікту або його функціональних наслідках, авторське бачення дозволяє розглядати конфлікт як багатовимірний процес соціальної взаємодії, що формується під впливом одночасно соціальних, психологічних, комунікативних та інституційних чинників, завдяки чому можна розширити аналітичні можливості дослідження конфліктів в умовах соціальних криз, війн та масштабних суспільних трансформацій.

Конфлікт є найважливішою формою відносин суб'єктів соціальної взаємодії, мотивація яких зумовлена різними цінностями і нормами, інтересами й потребами. Сутнісний його аспект полягає в тому, що ці суб'єкти діють у межах ширшої системи зв'язків, яка модифікується (закріплюється або руйнується) під впливом конфлікту. Учасниками соціального конфлікту можуть бути індивіди, групи, організації, суб'єктами – особи, групи, спільноти, здатні створювати конфліктну ситуацію, впливати на її розвиток, поведінку учасників. Хоча конфлікт може бути руйнівним, його уникнення не завжди корисне, адже він є невід'ємною частиною соціального життя, що сигналізує про необхідність змін або примирення. Отже конфлікт – це ключова і дуже важлива форма соціальної взаємодії, оскільки він є вищою стадією розвитку суперечностей між людьми чи групами, що виявляє їхні протилежні цілі, інтереси та цінності, стає потужним рушієм змін та розвитку. Він не є ані абсолютно позитивним, ані абсолютно негативним явищем, оскільки залежить від того, як суб'єкти взаємодії ним управляють – чи призводить він до руйнування зв'язків, чи стає поштовхом до розвитку, адаптації та налагодження нових, більш ефективних форм співпраці.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні підходи до соціальної взаємодії, довіри та конфлікту базуються на різних парадигмах, таких як структурний функціоналізм (взаємодія як підтримка стабільності), символічний інтеракціонізм (взаємодія через символи та значення), соціальний обмін (взаємодія як обмін ресурсами), а також теорії конфліктології (конфлікт як зіткнення інтересів), соціальної психології групи (групова динаміка, згуртованість, сумісність) та психології довіри (когнітивні, емоційні чи поведінкові аспекти довіри), що розглядають ці явища як багатогранні процеси формування ідентичностей, норм, цінностей і динаміки відносин у суспільстві та групах.

Соціальна взаємодія розглядається як динамічний обмін діями між двома або більше індивідами, групами чи спільнотами, що формує суспільство, і може вивчатися на мікрорівні (повсякденне спілкування) та макрорівні (соціальні інститути). Існують різні підходи до її аналізу (інтеракціоністський, драматургічний). Це ключовий елемент, “будівельний блок” соціального життя, без якого неможливе формування знань, навичок та інституцій.

Довіра розглядається як соціально-психологічне явище, що виступає основою ефективної взаємодії та співпраці між людьми. Вона пов'язана із внутрішнім психологічним спокоєм і оцінкою

безпеки об'єкта довіри. Основні функції довіри – це соціальна (оцінка об'єкта взаємодії як безпечного) та адаптаційна (регулювання відношень між людиною і світом). Людина вибирає стратегію поведінки, базуючись на співвідношенні довіри до себе і довіри до світу, що визначає її адаптивність у соціумі. Функціональні підходи (Р. Мертон, Т. Парсонс) розглядають довіру як основу соціального порядку.

Системний підхід акцентує увагу на конфлікті як на частині складної соціальної системи, де різні компоненти взаємодіють, впливаючи на виникнення і розвиток конфліктів. Збалансованість взаємодії між учасниками системи та врахування внутрішніх і зовнішніх факторів допомагають зрозуміти природу конфліктів і розробити стратегії їх ефективного управління. Із соціально-психологічної точки зору, конфлікти розглядають як результат об'єктивного зіткнення інтересів, особливо міжособистісних. При цьому соціальні фактори вважаються контрольованими, а психологічні – як ті, що залежать від особистості, її свідомості й підсвідомості. Зазначається роль конкуренції та кооперації у виникненні конфліктних ситуацій. Отже, теоретичні підходи до соціальної взаємодії, довіри й конфлікту охоплюють соціально-психологічні функції довіри, її значення для соціального порядку, а також системний і психологічний аналіз конфліктів, що дозволяє зрозуміти комплексність цих явищ у соціальних процесах.

Узагальнення класичних і сучасних соціологічних підходів дає підстави розглядати соціальну взаємодію, довіру та конфлікт як взаємопов'язані соціальні феномени, що визначають характер суспільних трансформацій в умовах війни. Їхній евристичний потенціал полягає у можливості комплексного аналізу змін у соціальних практиках, інституційних відносинах, механізмах солідарності та суспільної стійкості. В умовах російсько-української війни взаємодія, довіра і конфлікт набувають нових форм прояву, стаючи важливими індикаторами адаптації суспільства до кризових умов та чинниками консолідації або фрагментації соціального простору.

Потреба в подальших теоретичних дослідженнях соціальної взаємодії, довіри й конфлікту в умовах війни та післявоєнного періоду є критично важливою для розуміння складних процесів трансформації суспільства, відновлення соціального капіталу, запобігання рецидивам насильства та розробки ефективних стратегій підтримки стійкості й примирення. Ці дослідження дозволяють виявити, як війна руйнує довіру, як змінюється взаємодія (між воюючими сторонами, усередині громад, з державою), і як керувати неминучими післявоєнними конфліктами, щоб уникнути їх ескалації, спираючись на глибинні теоретичні моделі.

ФІНАНСУВАННЯ

Дане дослідження не отримувало фінансування.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Авторка заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Головаха Є., Паніна Н. (2008). *Українське суспільство 1992–2008: Соціологічний моніторинг*. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Діденко, Н. (2019). *Філософсько-психологічні проблеми соціальної взаємодії в системі сучасного управління: монографія*. Кривий Ріг: Видавець Р.А. Козлов. Отримано 12.01.2026 з <https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka2/EB8.pdf>
- Ібрагімова, К. (2013). Дефініція поняття соціальна взаємодія, її види та основні теорії. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 40–41, 289–293. Отримано 05.12.2025 з <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/40-41/48.pdf>
- Boulding, K. E. (1963). *Conflict and defense: a general theory*. New York: Harper & Row. Retrieved December 10, 2025 from <https://dokumen.pub/conflict-and-defense-a-general-theory-0819171123.html>
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Coser, L. A. (1956). *The Function of Social Conflict*. New York: The Free Press.
- Coser, L. A. (1961). The termination of conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 5(4), 347–353. <https://doi.org/10.1177/002200276100500401>

- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Conflict in an Industrial Society* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003260257>
- Derhaliuk, M., Blahun, I., Shashyna, M., Pohrebniak A., Ivantsov, S., & Berezovskyi, D. (2025). Transformation of mechanisms of state management of sustainable regional development in the global space digitalization. *Journal on Innovation and Sustainability*, 16(3), 127–142. <http://doi.org/10.23925/2179-3565.2025v16i3p54-64>
- Dolia, I. (2025). Transformation of the Role of Civil Society in Ukraine in the Context of Full-Scale War. *Sociological Studios*, 2(27), 19–26. <https://doi.org/10.17721/2306-3971-2025-02-12-12>
- Durkheim, E. (1984). *The division of labour in society*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Doubleday. Retrieved December 28, 2025 from <https://archive.org/details/presentationofs00goff>
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action, Volume One: Reason and the Rationalization of Society*. Boston, Mass: Beacon Press. Retrieved December 18, 2025 from <https://teddykw2.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/07/jurgen-habermas-theory-of-communicative-action-volume-1.pdf>
- Homans, G. C. (1961). *Social Behavior: Its Elementary Forms*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Marx, K. (1976). *Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy*. Pekin: Foreign Languages Press. Retrieved December 18, 2025 from https://msuweb.montclair.edu/~furgg/gned/marx_pref2contrib.pdf
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press. Retrieved December 18, 2025 from https://archive.org/details/socialtheorysoci0000mert_w8x3/page/n7/mode/2up
- Mishler, W., & Rose, R. (2001). What Are the Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-communist Societies. *Comparative Political Studies*, 34(1), 30–62. <https://doi.org/10.1177/0010414001034001002>
- Park, R. E. (1950). *Race and Culture*. Glencoe, Illinois: The Free Press. Retrieved December 8, 2025 from <https://archive.org/details/raceculture0000park/page/n3/mode/2up>
- Parsons, T. (1949). *The Structure of Social Action* Glencoe, Illinois: The Free Press. Retrieved December 9, 2025 from <https://archive.org/details/dli.ernet.4397>
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. London: Routledge & Kegan Paul. Retrieved December 19, 2025 from <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf>
- Parsons, T. (1966). *The Structure of Social Action*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall. Retrieved December 11, 2025 from <https://archive.org/details/systemofmodernso0000unse>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. NY: Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nonetti, R. Y. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7s8r7>
- Simmel, G. (1955). *Conflict and the web of group-affiliations*. NY: Free Press.
- Sorokin, P. (1931). *Social and Cultural Dynamics: Vol. I*. London: George Allen & Unwin Ltd. Retrieved December 10, 2025 from <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.282833/page/n3/mode/2up?q=solidarity>
- Sztompka, P. (1994). *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell.
- Turner, J., & Turner, P. (1998). *The Structure of Sociological Theory*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company. DOI: 10.2307/3340022
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). Berkeley: University of California Press.

REFERENCES

- Boulding, K. E. (1963). *Conflict and defense: a general theory*. New York: Harper & Row. Retrieved December 10, 2025 from <https://dokumen.pub/conflict-and-defense-a-general-theory-0819171123.html>
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Coser, L. A. (1956). *The Function of Social Conflict*. New York: The Free Press.
- Coser, L. A. (1961). The termination of conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 5(4), 347–353. <https://doi.org/10.1177/002200276100500401>
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Conflict in an Industrial Society* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003260257>

- Derhaliuk, M., Blahun, I., Shashyna, M., Pohrebniak A., Ivantsov, S., & Berezovskyi, D. (2025). Transformation of mechanisms of state management of sustainable regional development in the global space digitalization. *Journal on Innovation and Sustainability*, 16(3), 127-142. <http://doi.org/10.23925/2179-3565.2025v16i3p54-64>
- Didenko, N. (2019). *Philosophical and psychological problems of social interaction in the system of modern management: monograph*. Kryvyi Rih: R. A. Kozlov. Retrieved January 12, 2026 from <https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka2/EB8.pdf>
- Dolia, I. (2025). Transformation of the Role of Civil Society in Ukraine in the Context of Full-Scale War. *Sociological Studios*, 2(27), 19-26. <https://doi.org/10.17721/2306-3971-2025-02-12-12>
- Durkheim, E. (1984). *The division of labour in society*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Doubleday. Retrieved December 28, 2025 from <https://archive.org/details/presentationofs00goff>
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action, Volume One: Reason and the Rationalization of Society*. Boston, Mass: Beacon Press. Retrieved December 18, 2025 from <https://teddykw2.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/07/jurgen-habermas-theory-of-communicative-action-volume-1.pdf>
- Golovakha, Ye., & Panina, N. (2008). *Ukrainian Society 1992–2008: Sociological Monitoring*. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Homans, G. C. (1961). *Social Behavior: Its Elementary Forms*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Ibragimova, K. (2013). Definitions concept of social interaction, its types and basic theory. *Problems of engineering pedagogic education*, 40–41, 289–293. Retrieved December 5, 2025 from <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/40-41/48.pdf>
- Marx, K. (1976). *Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy*. Pekin: Foreign Languages Press. Retrieved December 18, 2025 from https://msuweb.montclair.edu/~furg/gned/marx_pref2contrib.pdf
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press. Retrieved December 18, 2025 from https://archive.org/details/socialtheorysoci0000mert_w8x3/page/n7/mode/2up
- Mishler, W., & Rose, R. (2001). What Are the Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-communist Societies. *Comparative Political Studies*, 34(1), 30–62. <https://doi.org/10.1177/0010414001034001002>
- Park, R. E. (1950). *Race and Culture*. Glencoe, Illinois: The Free Press. Retrieved December 8, 2025 from <https://archive.org/details/raceculture0000park/page/n3/mode/2up>
- Parsons, T. (1949). *The Structure of Social Action*. Glencoe, Illinois: The Free Press. Retrieved December 9, 2025 from <https://archive.org/details/dli.ernet.4397>
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. London: Routledge & Kegan Paul. Retrieved December 19, 2025 from <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf>
- Parsons, T. (1966). *The Structure of Social Action*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall. Retrieved December 11, 2025 from <https://archive.org/details/systemofmodernso0000unse>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. NY: Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nonetti, R. Y. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7s8r7>
- Simmel, G. (1955). *Conflict and the web of group-affiliations*. NY: Free Press.
- Sorokin, P. (1931). *Social and Cultural Dynamics: Vol. I*. London: George Allen & Unwin Ltd. Retrieved December 10, 2025 from <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.282833/page/n3/mode/2up?q=solidarity>
- Sztompka, P. (1994). *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell.
- Turner, J., & Turner, P. (1998). *The Structure of Sociological Theory*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company. DOI: 10.2307/3340022
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). Berkeley: University of California Press.